

Machálek Vít. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*. Praha: Academia, 2020, 863 s.

Když se na jaře letošního roku objevil na pultech knihkupectví mohutný brožovaný svazek o 863 stranách s titulem *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy*, vzbudil zaslouženou pozornost. Jde totiž o erudovaný a poctivě zpracovaný pokus prostřednictvím důkladného poznání faktů a souvislostí rehabilitovat tragickou osobnost českých novodobých dějin – právníka a prezidenta pomnichovské republiky a protektorátu *Emila Háchu*.

Autorem knihy je historik a religionista *Vít Machálek*, v době vydání knihy působící na katedře religionistiky Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Ačkoliv jeho odborný zájem zahrnuje i studium církevních dějin, psychologie náboženství a západních postojů k islámu, po celou svou čtvrtstoletí trvající dráhu historika se zároveň zabývá osudy *Emila Háchy*. Nedávno vydaná kniha je završením *Machálkova* dlouholetého výzkumu pramenů, konzultací s pamětníky i účasti v odborných debatách.

Emil Hácha byl po dlouhá desetiletí vnímán naší společností jako kolaborant. Odsuzující postoj k němu postupně zaujala již exilová vláda v době okupace a stejná interpretace byla charakteristická i pro rétoriku komunistického režimu nastoleného v únoru 1948. *Háchova* prezidentská role, tedy posledních sedm let jeho života, zastínila v historické paměti fakt, že byl po celý svůj život zejména vynikajícím právníkem, jehož kariéra byla spojena se správním soudnictvím. *Hácha* působil za rakousko-uherské monarchie u vídeňského správního soudu a po vzniku Československa se podílel na formování Nejvyššího správního soudu nové republiky.

Právní věda z naznačených důvodů *Emilu Háchovi* dlouho nevěnovala pozornost, jež by se dala označit jako náležitá. V roce 1995, dva roky před vydáním první z háchovských monografií a padesát let poté, co *Hácha* zemřel v pankrácké nemocniční cele, na to na stránkách *Právnicka* upozornil *Karel Eliáš* v příspěvku *Stále nedoceněný český právník*.¹ Autor v textu připomněl *Háchovy* vědecké a literární kvality, a především jeho přínos pro nauku správního práva, který zůstal do dnešních dnů vtělen do monograficky zpracovaných hesel zásadního díla meziválečného veřejného práva, pětidílného *Slovníku veřejného práva československého*.²

Ilustrací *Háchova* někdejšího druhořadého postavení v právních dějinách je i skutečnost, že nebyl zařazen do *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939* (vydané v roce 2009), ačkoliv svoje hesla v knize mají všichni ostatní redaktoři *Slovníku veřejného práva československého: Jiří Hoetzel, Antonín Hobza, Karel Laštovka a František Weyr*.³ Naproti tomu ve *Velkých dějinách země Koruny české* v tematickém svazku *Právo*⁴ z roku 2017 už o *Háchovi* je v souvislosti se slovníkem pojednáno a v pasáži o správním soudnictví najdeme jeho stručný medailon.

Machálkova kniha splácí dluh, který vůči *Emilu Háchovi* česká historiografie měla. Dosud bylo totiž možno sáhnout pouze po publikacích, které se jednak zaměřovaly na

1 ELIÁŠ, K. Stále nedoceněný český právník. *Právnick*. 1995, roč. 134, č. 7, s. 722–723.

2 Slovník byl vydáván po sešitech od roku 1927. 1. díl vyšel u nakladatelství Rohrer v Brně knižně roku 1929, 2. díl 1932, 3. díl 1934, 4. díl 1938, 5. díl v nakladatelství Rovnost v Brně roku 1948.

3 SKŘEJPKOVÁ, P. (ed.). *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009.

4 ADAMOVIČ, K. – LOJEK, A. – SCHELLE, K. (ed.) – TAUCHEN, J. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, sv. VI. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 280, 374–377.

Háchovo prezidentské působení, jednak zdaleka nešly tak do detailu jako nyní *Machálek*. K dispozici byla zejména faktograficky spolehlivá a ve své době průkopnická monografie předního znalce protektorátní reprezentace *Tomáše Pasáka* nazvaná *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*, připravená k vydání v roce 1997, dva roky po autorově smrti.⁵ *Háchova* života před volbou prezidentem se *Pasák* alespoň dotkl na malé ploše deseti stran. Naproti tomu bez okolků přímo aktem volby prezidenta začíná popularizující kniha renomovaného historika nových českých dějin *Roberta Kvačka* a publicisty *Dušana Tomáška* *Causa Emil Hácha*, vydaná v roce 1995.⁶ Celým životem *Emila Háchy* se zabývá publikace *Václava Junka* *Muž, který obětoval vlastní čest. Fakta o životě a osudu nejspornější osobnosti českých moderních dějin*,⁷ jež vyšla před sedmi lety. Radí se však do žánru literatury faktu bez vědeckých ambicí.

K uvedeným monografiím je třeba připočítat také knihu *Prezident v zajetí (Život, činy a kříž Emila Háchy)*,⁸ kde se *Vít Machálek*, tehdy začínající historik, zabýval osobností *Emila Háchy* poprvé. Knihu vydal v roce 1998 ve spolupráci se Společností dr. Emila Háchy v nakladatelství Regulus. Spatřila světlo světa rok po *Pasákově* díle, náležela tedy mezi práce, které vytvářely odborně podloženou protiváhu zjednodušenému obrazu *Háchy* jako kolaboranta.

Machálek se ve svém prvním zpracování *Háchova* osudu stejně jako ostatní autoři soustředil na kontroverzní *Háchovu* životní etapu, tedy na prezidentská léta, i když v úvodu podává souhrn *Háchova* života a právnické kariéry. Na rozdíl od *Pasáka*, který přistupoval k látce se střízlivostí zkušeného historika, *Machálek* nenechal čtenáře na pochybách o tom, že usiluje o obhajobu prezidenta. S využitím paralel s Kristovým utrpením vykreslil obraz národního mučedníka. Nasvědčoval tomu nejenom titul knihy, ale i název klíčové části *Křížová cesta* či nadpisy jednotlivých kapitol jako *Getsemany*, *Obětní beránek* a *Golgota*. Jakkoliv to byl legitimní přístup z toho pohledu, že sám *Hácha* přijetí prezidentského úřadu jako oběť vnímal a za oběť se opakovaně prohlásil, výsledku chyběl dostatečný autorův odstup. Na škodu byla také absence poznámkového aparátu, zvláště proto, že téměř polovinu textu tvořily přímé citáty z pramenů i sekundární literatury.

Pro tuto svou první háchovskou monografii *Vít Machálek* již před lety uvažoval o názvu *Prezident lidskosti*. Tehdy jej však ještě zavrhl, neboť podle jeho názoru obecné povědomí spíše naopak pokládalo *Háchu* za symbol nelidskosti doby nacistické okupace, a tak autor raději zvolil název popisnější a jednoznačnější.⁹ Dnes je situace přece jen jiná, a tak nová *Machálkova* kniha tento dávno vymyšlený název nese. *Prezident lidskosti: životní příběh Emila Háchy* vyšel v letošním roce v nakladatelství Academia v řadě Historie, a to s podporou města Trhové Sviny, rodiště *Emila Háchy*. Podíl na vydání knihy je součástí dlouhodobé péče Trhových Svinů o *Háchův* odkaz.

Rozsáhlý text je rozdělen kromě úvodu a závěru do šesti chronologicky řazených kapitol, jež jsou ještě dále členěny na podkapitoly zejména chronologicky, ale také tematicky. Životu a dílu soudce *Emila Háchy* před zvolením prezidentem na konci roku 1938 jsou

⁵ PASÁK, T. *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Praha: Horizont, 1997. V novém vydání ještě v nakladatelství Rybka Publishers v Praze 2007.

⁶ TOMÁŠEK, D. – KVAČEK, R. *Causa Emil Hácha*. Praha: Themis, 1995.

⁷ JUNEK, V. *Emil Hácha: Muž, který obětoval vlastní čest. Fakta o životě a osudu nejspornější osobnosti českých moderních dějin*. Praha: Petrklíč, 2013.

⁸ MACHÁLEK, V. *Prezident v zajetí (Život, činy a kříž Emila Háchy)*. Praha: Regulus, 1998.

⁹ MACHÁLEK, V. *Prezident v zajetí*, s. 9.

sice věnovány první tři kapitoly, nejedná se ovšem o polovinu rozsahu knihy, nýbrž jen o 159 z celkem 784 stran vlastního textu. Jak předznamenává název knihy, největší pozornost autor zaměřil na nejproblematictější, tedy prezidentské období *Háchova* života. Velký prostor je však také věnován osudům *Háchových* blízkých a prezidenta *Edvarda Beneše* po roce 1945 a „posmrtným osudům“ samotného *Háchy*, konkrétně vývoji debaty o jeho historické úloze v průběhu let až do současnosti. I když o právnické kariéře *Emila Háchy* pojednává jen necelá čtvrtina svazku, je to dosud nejrozsáhlejší knižní zpracování této *Háchovy* životní etapy. Pro účely recenze v *Právniku* si dovolíme tento poměr upravit – prvním kapitolám bude věnována pozornost větší, než by odpovídalo počtu jejich stran.

V *Úvodu* (s. 9–16) autor předeslal, že při studiu osobnosti *Emila Háchy* byl veden „*em-patickou snahou o porozumění jeho způsobu myšlení a jednání*“ (s. 10), neboť považoval za chybné hodnotit *Háchu* jen v politických či ideologických souvislostech, navíc převážně na základě optiky posledních let jeho života. Proto také pojal *Háchovu* biografii odlišně než jeho předchůdci a vytvořil první celistvý vědecky zpracovaný životopis.

Úsilí co nejvíce *Háchovi* porozumět je patrné již od úvodních stránek první kapitoly (s. 17–41), nazvané *Jihočeské kořeny (1872–1890)*, kde autor nepominul ani básnické popisy jihočeské krajiny a poukázal na „*schopnost pokory a náboženského vidění světa*“, které charakterizují jak *Háchův* rodný kraj, tak *Háchův* vlastní příběh (s. 18). První kapitola čtenáře seznamuje s *Háchovými* předky, dětstvím a léty studia na gymnáziu. Rodnému kraji a také městu, nástinu jeho historie a církevním památkám je věnována nemalá pozornost s cílem vytvořit kontext pro pochopení *Háchovy* lidskosti, hluboké křesťanské víry, vztahu k lidem a k přírodě. Trhové Sviny *Háchova* dětství jsou líčeny jako konzervativní maloměsto, kde vedle sebe harmonicky žili Češi a Němci (s. 24).

Druhá kapitola (s. 42–81) *Právník a vlastenec v Praze (1890–1916)* sleduje *Háchovy* osudy po jeho odchodu do Prahy, kde zahájil studium právnické fakulty české univerzity. Zde ho nejvíc ovlivnil profesor veřejného práva *Jiří Pražák* a profesor občanského práva *Josef Stupecký*. Z korespondence studenta *Háchy* je patrné, že byl českým vlastencem, měl zájem o veřejný život a vnímal střety mezi Čechy a Němci (s. 48–49). Na doporučení svého učitele *Josefa Stupeckého* nastoupil v roce 1895 jako koncipient do advokátní kanceláře *Josefa Sobičky*, kde získal cennou praxi a také doporučení. Potřeboval je, aby se mohl ucházet o vytoužené místo v Zemském výboru Království českého, výkonném orgánu zemského sněmu.

V roce 1896, kdy byl promován doktorem práv, podal *Hácha* k zemskému výboru svou žádost o místo koncipisty. Svědčí o jeho odborných kvalitách a schopnostech, že náročným konkurzem úspěšně prošel. Jeho žádost sice byla kvůli zatím krátké praxi dočasně odložena, od 1. března 1898 se však dočkal jmenování. Tak začala jeho osmnáctiletá kariéra ve výboru, již *Machálek* označil za nejšťastnější období *Háchova* života (s. 53).

U zemského výboru byl *Hácha* zařazen do III. odboru, kam spadaly věci stavební, okresní, věci okresních hospodářských záložen a hypoteční banky. Jeho kolega z úřadu *Antonín Klášterský*, právník, ale ve své době i známý básník, v memoárech vydaných v roce 1934 vzpomínal na *Háchovu* neobyčejnou bystrost, duchaplnost a důkladnou znalost práva. Považoval ho za „*právníka z boží milosti*“, jenž němčinu ovládal lépe než kolegové německé národnosti (s. 54). V zemském výboru se *Hácha* spřátelil také s *Jiřím Hoetzelem*, který se později stal profesorem správního práva na Karlově univerzitě.

V tomto období se *Hácha* zaměřil na studium srovnávacího správního práva. Věnoval se veřejnému právu francouzskému, italskému, německému, ale zejména anglickému.

Jeho doménou se stalo srovnávání anglického právního systému s kontinentálním právem. I pod vlivem svého pobytu v Londýně v roce 1902 se stal anglofilem a stoupencem anglické liberální demokracie a konzervatismu. Nepřekvapí tedy, že právě anglickým právem se zabýval ve svých prvních publikovaných statích, kde zkoumal anglický školský zákon a řád jednání anglického parlamentu. Dalším zásadním tématem jeho článků byla obrana české samosprávy proti centralizačním snahám vídeňské vlády.

Vít Machálek seznamuje s celou „až ohromující“ šíří Háchových aktivit (s. 59), které se neomezovaly jen na vědecké bádání. Hácha se kupříkladu spolu s Jiřím Hoetzelem angažoval v Klubu českých zemských úředníků koncepčních. Klub podporoval vědeckou činnost svých členů mimo jiné vydáváním časopisu *Správní obzor za Hoetzelovy redakce*. Hácha se stal jedním z hlavních přispěvatelů časopisu. Od roku 1910 se ve svých člancích věnoval nálezům správního soudu, a dokonce zavedl v časopise rubriku, kde porovnával rakouské správní právo s jinými systémy, samozřejmě v první řadě s anglickým. Vedle toho považoval za podstatné hájit zájmy občanů proti státní moci a rovněž bránit českou samosprávu, protože byl od roku 1911 členem Stálého výboru českých měst a Poradního sboru českých okresů. Byl přímým svědkem postupného omezování zemské samosprávy, když byl v roce 1913 český zemský sněm rozpuštěn a následně zrušen zemský výbor, jehož pravomoci převzala zemská správní komise.

Specifickou sférou jeho činnosti bylo překládání (je známo, že společně s bratrem Theodorem pořídil z angličtiny překlad *Tři mužů ve člunu* od Jeroma Klapky Jeroma, samostatně přeložil *Povídky z Indie Rudyarda Kiplinga*) a také referování o anglicky psané literatuře v českých časopisech. Sám dokonce psal poezii, již později shromáždil do jediné sbírky, která vyšla jako soukromý tisk.

Za první světové války Hácha coby nevoják nemusel narukovat. V roce 1916 po jistém váhání odešel do Vídně na místo dvorního rady Nejvyššího správního soudního dvora. Jeho více než dvacetileté působení u správních soudů Machálek shrnul ve třetí kapitole knihy (s. 82–159) s názvem *Správní soudce ve Vídni a v Praze (1916–1938)*. Význam zkoumání této etapy Háchova života vidí Machálek v nalézání odpovědi na otázku, zda je Háchu správně spojovat s totalitarismem, anebo naopak s hájením individuálních práv občanů proti státní moci (s. 82).

U vídeňského správního soudu byl Hácha blízkým spolupracovníkem senátního prezidenta Ferdinanda Pantůčka, který měl spojení na Maffii, tajnou českou protirakouskou organizaci. Tehdejší jednotvárná válečná agenda Háchovi neumožňovala odborný růst, přesto si získal postavení a respekt a mnozí kolegové na něj nahlíželi jako na možného prvního prezidenta budoucího pražského správního soudu (s. 88). Válečné roky ve Vídni však pro něj i pro jeho ženu byly velmi obtížné z materiálního hlediska i po psychické stránce.

Při vzniku republiky byl v centru dění Ferdinand Pantůček a byl to on, kdo byl po vzniku republiky jmenován prvním prezidentem Nejvyššího správního soudu se sídlem v Praze. Začal soud budovat po vídeňském vzoru, zatímco Hácha ve Vídni při spisové rozluce přebíral českou část agendy správního soudu. Pantůček si Háchu ne bez obtíží prosadil jako svého zástupce, tedy jako druhého prezidenta.

U Nejvyššího správního soudu Hácha koncipoval desítky nálezů. Machálek z nich vybral dva významné, aby zdokumentoval Háchův přístup k práci. Nález z 24. května 1922 zamítl stížnost profesorského sboru lékařské fakulty proti rozhodnutí ministerstva školství ve věci ustanovení examinátora pro zkoušky doktorské. Hácha se ve svém pojednání věnoval v souvislostech rozboru vztahu mezi univerzitou a státem. Nález z 15. listopadu

1922 rozhodoval o užívání katolických kostelů jinými církvemi, zde tedy *Hácha* rozebíral vztah mezi státem a církvemi (s. 96–97). Jak vzpomínal *Háchův* spolupracovník *Jiří Havelka*, bylo známo, že v senátech, jimž *Hácha* předsedal, se projednávaly vesměs závažné otázky. Při poradách se obsírně diskutovalo o teoretických tématech, která s problematikou souvisela. *Hácha* při jednáních vytvářel přátelskou atmosféru a byl otevřen jiným názorům. Připravené nálezy většinou osobně upravoval. Vždy se přitom prý snažil, aby se ve výkladu, který zákonům dával, řídil vyšším hlediskem spravedlnosti (s. 98, 105).

Spravedlivé hodnocení *Háchovy* životní dráhy musí podle *Machálka* vycházet právě z období práce u Nejvyššího správního soudu, jež bylo „vrcholem úřední dráhy muže, který nebyl politikem, ale právníkem a soudcem“ (s. 94).

Důkazem respektu k prokázaným *Háchovým* schopnostem bylo jeho jmenování jedním ze čtyř československých zástupců u Stálého rozhodčího dvora v Haagu. Když v roce 1925 zemřel první prezident správního soudu *Pantůček*, byl *Hácha* prezidentem *T. G. Masarykem* jmenován na jeho místo. Z citovaných vzpomínek *Háchových* kolegů vyplývá, že administrativní záležitosti související s řízením soudu, které z funkce vyplývaly, nebyly jeho silnou stránkou a spolupracovníkům v nich nechával volnou ruku (s. 105).

Machálek se věnuje i *Háchově* pedagogické činnosti na pražské právnické fakultě, kde se v roce 1920 *Hácha* habilitoval v oboru srovnávacího správního práva a byl jmenován soukromým docentem. Přednášel o správním soudnictví či o správní organizaci v Anglii.

Není vynechána ani zmínka o *Háchově* podílu na tvorbě již zmíněného *Slovníku veřejného práva československého*, vydávaného od roku 1927. *Hácha* na významném díle pracoval jednak redakčně, jednak byl autorem řady hesel značného stránkového rozsahu, například *Analogie*, *Autonomie*, *Disciplinární právo*, *Koaliční právo*, *Koncese* či *Pracovní právo*. Dodnes nejvíce oceňované je více než padesátistránkové pojednání *Nejvyšší správní soud*.

Na otázku nastolenou v úvodu kapitoly odpovídá *Machálek* rozbořem těch pasáží *Háchových* odborných textů z první poloviny 30. let, kde *Hácha* odmítá vůdcovský princip v obecním zákonodárství v Německu či se zabývá podstatou liberální demokracie a totalitních diktatur a rolí, jaká je v nich určena správnímu soudnictví. *Hácha* si všímal, že fašismus i bolševismus pracují na znehodnocení soudní kontroly správy. S pádem správní justice předvídal také konec občanské svobody (s. 114–115).

Podkapitola pojmenovaná *Tři mušketýři* (s. 121 a násl.) vypráví o *Háchově* celoživotním přátelství s někdejšími kolegy ze zemského výboru, diplomatem *Vojtěchem Mastným* a univerzitním profesorem *Otakarem Sommerem*. Podkapitola s výmluvným názvem *Největší štěstí* (s. 129 a násl.) zaměřuje pozornost na *Háchův* rodinný život. Harmonické manželství ukončila v roce 1938 smrt *Háchovy* ženy, což byla pro něj velká rána. V témže roce se navíc rozvedla dcera *Milada Rádlová*. V těchto osobně těžkých časech byl *Hácha* vtažen i do politických záležitostí, neboť byl pověřen vedením expertní skupiny, která jednala se Sudetoněmeckou stranou o jejích požadavcích vznesených vůči státu. Červnový posudek *Háchovy* komise vyjádřil závěr, že tyto požadavky jsou v příkrém rozporu s ústavou.

Na konci roku 1938 se měl *Háchův* osud definitivně prolnout s národními dějinami poté, co se nechal přesvědčit, aby se jako nadstranícká osobnost stal prezidentem. O úřad nestál a svůj souhlas chápal jako občanskou povinnost a také jako osobní oběť (s. 168). 30. listopadu 1938 byl parlamentem zvolen do funkce prezidenta Česko-Slovenské republiky, státu okleštěného mnichovskou dohodou, Vídeňskou arbitráží a nuceným odstoupením části pohraničí Polsku. Odstoupivší prezident *Beneš* mu tehdy ke zvolení z exilu

pogratuloval. Tímto obdobím po Mnichovu se zabývá čtvrtá kapitola (s. 160–243) *Prezident druhé republiky (1938–1939)*. Zatímco předchozí části knihy měly čtenáře co nejdůvěrněji seznámit s úspěšným a nadaným právníkem, charakterním a citlivým člověkem, nyní *Machálek* čtenáře provádí řetězem událostí vedoucích k neodvratné *Háchově* osobní tragédii. Dějiny druhé republiky na tomto místě není třeba reprodukovat. *Machálek* k nim přidává ještě podkapitolu *Masaryk, Beneš, Hácha* (s. 188 a násl.), která rozebírá *Háchův* vztah k jeho předchůdcům v prezidentském úřadě. Prezidenta *Masaryka* oceňoval *Hácha* za to, že se snažil vyřešit vztahy Čechů a Němců v Československu a sdílel i jeho hodnoty jako smysl pro povinnost a spravedlnost. Prezidenta *Beneše* *Hácha* respektoval a opakovaně prohlašoval, že se považuje za Benešova místopředsedu. Zajímavou pasáží je podkapitola *Prezident Slováků* (s. 216 a násl.) o *Háchově* prosincové cestě na Slovensko. Proběhla nadějně a prezidentovi se dostalo ujištění o loajalitě Slováků k republice.

Nejrozsáhlejší, pátá kapitola knihy (s. 244–593), pojmenovaná *Prezident v zajetí (1939–1945)*, přináší 349 stran obhajoby *Emila Háchy* a jeho role po okupaci zbytku druhé republiky 15. března 1939. *Machálek* předkládá v podstatě politické dějiny protektorátu, neboť velmi detailně líčí průběh událostí, aby zdokumentoval vývoj stále bezvýchodnější situace, v níž se *Hácha* nacházel, a zejména pak stupňování tlaku, jenž na něj byl nacisty cíleně vyvíjen.

Jeho začátek nastal v noci ze 14. na 15. března, kdy byl *Hácha* v Berlíně donucen podepsat dokument, kterým vložil „osud českého národa a země do rukou vůdce Německé říše“ (s. 267). O měsíc později v osobním rozhovoru popsal spisovateli *Karlu Horkému* nátlak, kterému byl v Berlíně vystaven. Řekl, že podepsal sám za sebe s tím, že dal v sázku jen svou „vlastní čest, protože, jak je vám známo, ani náš parlament, ani náš národ neměl s tím co činit“ (s. 284).

Státní prezident¹⁰ i vláda se snažili chránit národ, lidské životy a protektorátní autonomii přislíbenou ve Výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava z 16. března. Někteří členové vlády byli v kontaktu s domácím i exilovým odbojem. Předseda vlády generál *Alois Eliáš* byl připraven rezignovat, pokud by to žádal *Benešův* exil. Prozatím domácí politikové považovali za prospěšné pracovat na zmírňování opatření nacistů, za což však platili vlastními projevy loajality, sledovanými v exilu s postupně stále menším pochopením. *Hácha* věnoval mnoho energie intervencím za zatčené odbojáře a velmi se zasazoval o propuštění vysokoškoláků poslaných po 17. listopadu 1939 do koncentračního tábora. Nakonec byl úspěšný. I když byl v těžké situaci, dokázal v říjnu 1939 odmítnout složit slib věrnosti *Hitlerovi*.

Ještě na jaře 1941 si *Hácha* s odbojem vyměnili vzkazy ve smyslu vzájemné shody a podpory. Bodem zlomu pro protektorátní reprezentaci byl začátek teroru po příchodu zastupujícího říšského protektora *Reinharda Heydricha* 27. září 1941 do Prahy. Okamžitě následovalo naplánované zatčení generála *Eliáše* a vyhlášení civilního výjimečného stavu. *Machálek* za sebe sugestivně řadí informace o nátlaku a souvisejícím zhoršování *Háchova* zdravotního stavu. *Hácha* zvažoval, že na události zareaguje abdikací ze zdravotních důvodů, a nechal si dokonce připravit abdikáční listinu pro *Hitlera* (s. 459).

¹⁰ Hácha byl sice označován dobovým termínem „státní prezident“, obsahově se však o úřad prezidenta státu nejednalo. V Hitlerově Výnosu o vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava z 16. 3. 1939 se v článku 4 hovoří pouze o hlavně autonomní správě Protektorátu Čechy a Morava, která požívá ochrany a čestných práv hlavy státu a pro výkon svého úřadu potřebuje důvěry Vůdce a říšského kancléře.

Nakonec se pro rezignaci nerozhodl z obavy o život zatčených. Nešlo totiž jen o jeho nejbližší spolupracovníky, ale byl vydírán seznamem dalších desítek odsouzených k smrti (s. 462). *Machálek* soudí, že „[s]píše než Háchova právnícká mentalita patrně o jeho neodstoupení rozhodla skutečnost, že prezident Hácha byl vždy především člověkem a teprve potom politikem. Jako politik by se zřejmě rozhodl abdikovat, ale Háchovo lidské a křesťanské cítění se nemohlo vyrovnat se skutečností, že by to pro mnoho českých lidí znamenalo ztrátu naděje na záchranu“ (s. 461–462). Podle *Machálka* je tedy Háchovo neodstoupení možné vnímat jako „politickou chybu, nikoli ale jako chybu lidskou“ (s. 462). Stejně jako Hácha ani vláda se v naději na záchranu odsouzených neodhodlala k rezignaci, což historikové dosud většinou považovali za moment, od něhož již nebylo setrvání ve funkcích obhajitelné.

Autor se v této kapitole snaží vzbudit čtenářův soucit s *Háchou*, deptaným každým setkáním s bezohlednými nacistickými pohlaváry, které prosil o milost pro *Eliáše*, odsouzeného k smrti (s. 465, 466). *Heydrich* v rámci výměnného obchodu občas svolil k propuštění zatčených či k udělení milosti, oplátkou však žádal z české strany ústupky vedoucí ke stále beznadějnější diskreditaci *Emila Háchy* a jeho ministrů. *Machálek* podkládá argumenty svůj názor, že není pravda, že jejich setrvání ve funkci nemělo žádný smysl a přínos. I když se *Háchův* zdravotní stav velmi zhoršil, stále intervenoval za zatčené vlastence a žádal o podpory rodinám lidí odsouzených lidovým soudem (s. 481).

Beneš se v Londýně začal od protektorátní reprezentace distancovat stále ostřeji, jeho zorný úhel byl zcela jiný. Protože pro své politické cíle potřeboval velký odbojový čin v protektorátu, byl naplánován a proveden atentát na *Heydricha*. Následně nacisté rozpoutali druhou *heydrichiádu* a popravili generála *Eliáše* hned 19. června. Touto dobou byl *Hácha* již zcela zlomen a v důsledku arteriosklerózy v tak špatném zdravotním stavu, že nebyl schopen vykonávat svůj úřad.

V poslední, šesté kapitole (s. 594–771) *Smrt a posmrtné osudy (1945–2018)* autor na velkorysém půdorysu 177 stran pojednává o posledních dnech *Háchova* života a pokračuje poválečnými osudy nejen jeho nejbližších spolupracovníků a rodiny, ale i prezidenta *Beneše*.

Po osvobození byl *Emil Hácha* i přes svůj špatný zdravotní stav v Lánech zatčen a uvězněn na Pankráci. Na způsob, jakým se s *Háchou* zacházelo, měli zásadní vliv komunisté, zejména ministr vnitra *Václav Nosek*. Ostatní politici, včetně *Edvarda Beneše*, zůstali k *Háchově* osudu buď lhostejní, nebo nenašli odvahu pro něj cokoliv udělat. 27. června 1945 *Emil Hácha* ve vězení zemřel. Pohřben byl tajně na vinohradském hřbitově o tři dny později.

Machálek srovnává *Háchův* osud s osudy dalších státníků okupovaných zemí a věnuje pozornost také procesům s protektorátní politickou reprezentací před Národním soudem a tlaku Sovětů, aby byly tresty co nejtvrdí. Ve zvláštní podkapitole se zabývá tragickými poválečnými léty *Edvarda Beneše* a v další nelehkém osudem *Háchových* spolupracovníků i *Háchovy* rodiny. *Machálek* nachází shodné prvky u situace, v níž se nacházel *Hácha* v březnu 1939 a *Beneš* v únoru 1948. Oba nemocní muži „v kritické chvíli uvažovali tak, že by bylo nezodpovědné dopustit krveprolití ve chvíli, kdy na národní tragédii tak jako tak nemohou nic změnit“ (s. 670). Takové srovnání se nabízí a *Machálek* nepostupuje nijak bulvárně. Mimo jiné připomíná, že *Hácha* čelil 15. března situaci, „na jejímž vzniku se nijak nepodílel, zatímco *Beneš* se v době únorové krize nacházel v situaci, do které vyústila jeho dlouhodobá politika. Od *Gottwalda* si nevyomohl nic, zatímco *Hácha* si dokázal od *Hitlera* vymoci alespoň vypuštění zmínky, že podepisuje i jménem vlády“ (s. 672). Závěrem srov-

návání obou prezidentů je nicméně konstatování, že „na ovládnutí našich zemí sousední totalitní velmocí by však patrně žádná jejich politika nic nezměnila“ (s. 677).

Poslední kapitola je velkým přínosem této monografie zejména proto, že v ní autor podává detailní přehled a rozbor snad veškeré relevantní dosavadní literatury k dané problematice až do současnosti. Čtenář získá přehled o vývoji mediálního obrazu *Emila Háchy* od dob válečné propagandy až k polistopadovému období. Zároveň je zasvěceně pojednáno o proměnách postoje historiografie k osobnosti *Emila Háchy*, zvláště o diskusi historiků v 60. letech 20. století a v posledních třiceti letech. Jsou zaznamenány i konané semináře, diskuse na stránkách tisku či vyjádření politiků. Výsledkem je zajímavá a poutavá skládanka výpisků, citátů i jen drobných zmínek v publikovaných esejích, která mapuje společenský diskurz.

Po roce 1948 se stalo *Háchovo* jméno synonymem zrady a kolaborace, typické bylo používání pojmu „háčovština“, které zaváděl *Klement Gottwald* již v rozhlasovém vysílání z Moskvy v době války. Tato rétorika vévodila také pracím historiků v padesátých letech a na počátku let šedesátých. Ve druhé polovině šedesátých let však začaly vycházet průkopnické studie *Tomáše Pasáka*, jenž se bez ideologie zabýval fenoménem kolaborace a protektorátními politiky a o jejich hodnocení vedl polemiku s historikem *Janem Tesařem*.

Ohledně předlistopadových vyjádření historiků *Machálek* poukazuje na smutný paradox: aniž by byli historikové v předlistopadovém režimu v nebezpečí života, rutinně vybavovali svoje texty nezbytnými ideologickými floskulami, aby práce mohly vyjít. Zároveň však projevovali pramálo empatie, pokud šlo o pochopení jednání a veřejných vyjádření protektorátních představitelů, kterým v případě neopatrnosti hrozila poprava.

Pro období po roce 1989 *Machálek* neopomíná snahu občanů a zástupců *Háchova* rodného města Trhové Sviny o *Háchovu* rehabilitaci. Nejde přitom jen o připomínky v místním tisku, ale také o odhalení pamětní desky na rodném domě *Emila Háchy* v roce 1995 či o založení Společnosti JUDr. *Emila Háchy*, ustavené v roce 1996.

Machálek také rozebírá, jakým způsobem přistoupili k hodnocení činnosti *Emila Háchy* v prezidentské funkci autoři jednotlivých monografií, které vyšly od devadesátých let. Byla o nich již řeč v úvodu této recenze. Na tomto místě shrňme, že svým empatickým přístupem k osobnosti *Emila Háchy* a zdůrazňováním jeho lidskosti a sebeobětování pro možnost zachraňovat ohrožené se *Machálek* zásadně rozchází s interpretacemi *Roberta Kvačka* a *Dušana Tomáška*¹¹ či *Jana Gebharta* a *Jana Kuklíka*,¹² které jsou v souladu s *Benešovým* exilovým hodnocením *Háchovy* role a považují ho za představitele kolaborace. Stavějí přitom do protikladu *Háchu* a popraveného generála *Eliáše*.

Podle *Machálka* se nicméně v polistopadovém období dospělo k *Háchovu* vyváženému hodnocení, které bere v úvahu jeho situaci, i když debata nekončí. Pro úplnost je dobré dodat, že v posledních letech byla *Háchovi* věnována pozornost také jako právníkovi, a to ve studentských pracích, které se zabývaly *Emilem Háchou* a Nejvyšším správním soudem či *Háchovy*mi intervencemi za zatčené vysokoškoláky.

Závěr knihy (s. 772–784) je jednoznačnou *Háchovou* obhajobou z křesťanských pozic, založenou na hlubokém vhledu do problematiky a na pečlivém zvažování. Je třeba sou-

¹¹ TOMÁŠEK, D. – KVAČEK, R. *Causa Emil Hácha*, s. 217.

¹² GEBHART, J. – KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha–Litomyšl: Paseka, 2004; GEBHART, J. – KUKLÍK, J. *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. XV.b. Praha–Litomyšl: Paseka, 2007.

hlasit s autorem i s historikem *Josefem Tomešem*, v knize často citovaným, že hodnocení prezidenta *Háchy* a jeho rozhodování v kritických šesti závěrečných letech jeho života „není závislé jen na znalosti a interpretaci pramenů, ale i na osobním smýšlení konkrétních autorů. Otázka, zda je správnější hájit národní a osobní čest za každou cenu, anebo zachraňovat lidské životy bolestnými ústupky, je zřejmě neoddelitelná od obecné hodnotové a existenciální orientace“ (s. 784).

Jazykově je text na vysoké úrovni a velmi dobře se čte, i když je *Machálekův* styl charakteristický začleňováním příliš četných citátů z pramenů i ze sekundární literatury, což může rušit. Cituje se zbytečně i tam, kde jde o prostá fakta a reprodukovanou pasáž lze stěží považovat za využití cizího výstižného a originálního vyjádření. Tak je tomu například u ocitované části věty „byvalý přednosta moravského místodržitelství, Jan Černý, se v nové republice stal správcem nové moravské samosprávy a později dokonce ministerským předsedou úřednické vlády“ (s. 92).

Text je promyšlený, autor zasazuje fakta do kontextu, interpretuje, aniž snad příliš popouští uzdu fantazii. Zůstává korektní a nespekuluje, nebo na to upozorní. Můžeme mít jistě výhrady k některým srovnáním. Text by se nepochybně obešel třeba bez uvedení shody v datu, jako je ta týkající se pohřbu císaře *Františka Josefa*: „Tento poslední velký rituál habsburské monarchie, připomínající symbolický pohřeb rozpadávající se staleté říše, se konal 30. listopadu 1916. Na stejný den, jen s letopočtem 1938, mělo v budoucnu připadnout i Háchovo zvolení prezidentem smrtelně ohroženého Československa“ (s. 81). Mělo být úkolem redakčních příprav, aby byl text vhodně krácen, neboť zvláště ve druhé části knihy se hlavní myšlenky opakují na různých místech a v rozličných obměnách přece jen častěji, než by bylo nutné. Vyskytují se i informace vyložené zbytečně, jako například v kapitole o *Háchoových* mladých letech, kde se čtenář dozví, že *Háchova* korespondence s mladým malířem *Vratislavem Nechlebou* mohla mít „veselejší ráz“. *Machálek* měl přitom k dispozici pouze korespondenční lístek „s pro nezasvěceného čtenáře nesrozumitelným sdělením, že „vše šťastně dopadlo““ (s. 80). Přes tyto drobné námítky je třeba konstatovat, že i při tak velkém rozsahu tvoří jak celá kniha, tak jednotlivé kapitoly soudržný celek.

Navzdory množství citátů a odkazů poznámkový aparát nepůsobí přetíženě, protože poznámky většinou obsahují jen citace zdroje, jen zřídka je autor využívá k vysvětlivkám. Knize nechybí jmenný rejstřík a podrobný a přehledně rozčleněný přehled využitých pramenů a literatury. Autor čerpal z archivních pramenů z Archivu bezpečnostních složek, Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Archivu národního muzea, Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR či z Národního archivu. Využil dobový tisk i literaturu, edice dokumentů, memoárovou literaturu a relevantní sekundární literaturu. Jeho pozornosti neunikly ani novinové články, a dokonce divadelní hry, pokud se zabývaly *Háchovou* tragickou rolí. *Machálek* absolvoval nespočet rozhovorů s pamětníky nebo jejich blízkými a také si s nimi korespondoval.

Do publikace jsou zařazena černobílá a barevná vyobrazení. Ne všechny reprodukce se zdařily. Například černobílý snímek *Háchy* a *Hitlera* z 16. března 1939 je přetištěn v horší kvalitě, než jakou měl v *Machálekově* *Prezidentovi v zajetí*. Výhrady lze mít i k použití brožované vazby. U svazku tohoto rozměru by při dalších vydáních bylo vhodné zvážit pevnou vazbu a vyladit šířku okrajů, které jsou u hřbetu příliš malé.

Závěrem lze shrnout, že formulace z anotace na obálce knihy, kde se mluví o *Háchovi* jako o člověku, jenž „nebyl politikem, ale zůstal i v politice především člověkem“, velmi dobře vystihuje způsob, jakým *Machálek* téma uchopil. Na tragickou závěrečnou kapitolu *Háchova* života pohlíží jinak než přední historikové předchozí generace. Nejde mu

o objektivizující náhled s co největším odstupem, jeho metodou je, při zachování etiky historikovy práce, zejména empatie a pochopení. Šel cestou co možná důkladného poznání celého života správního soudce *Háchy* a jeho vnitřního ustrojení, aby mohl porozumět jeho postojům a rozhodnutím v klíčových a zároveň stále drtivějších momentech, které přicházely v letech po *Háchově* nástupu do prezidentské funkce. Tento *Machálekův* přístup je po desítkách let odsudků potřebně vyvažující. Bylo snadné zatratit člověka, který se zhroutil v konfrontaci s nacistickými psychopaty a zločinci. Ale lze si také položit otázku, zda je vhodné ze závěťří válečného exilu, či dokonce z bezpečí pozdější mírové doby žádat od někoho hrdinská gesta ve jménu ať osobní, nebo národní cti, jestliže by dotyčný nedával v sázku jen svůj vlastní život, ale životy mnoha jiných, velmi konkrétních lidí. Autor poskytuje dostatek materiálu k tomu, aby si každý mohl sám odpovědět nebo o odpovědi přemýšlet.

Vít Machálek předložil čtenářům dílo propracované, jazykově vytříbené a postavené na pečlivé heuristice a dlouhodobém výzkumu. Kniha bezpochyby poslouží jako kvalitní podklad pro pokračující věcnou diskusi o roli *Emila Háchy* i protektorátní politické reprezentace. Zároveň jde o záslužný počín, který přispívá k poznání nejen této významné osobnosti českých právních dějin, ale skrze ni také k povědomí o utváření prvorepublikového správního soudnictví, na něž to současné navazuje.

Zdena Žáčková*

Píša Radek. Soudcokraté, zachránci a byrokrati. Soudy a soudci v USA, Izraeli a České republice. Praha: Leges, 2018, 184 s.

Radek Píša patří k silné mladé vědecké komunitě, kterou se podařilo vybudovat na pražské právnické fakultě okolo profesora *Jana Kysely*. *Píša* již dříve publikoval k suverenitě parlamentu a k ústavnímu přezkumu, recenzovaný text však znamená jeho dosud nejambicióznější autorský počín. Kniha *Soudcokraté, zachránci a byrokrati. Soudy a soudci v USA, Izraeli a České republice* představuje vítaný příspěvek do české právně-politologické diskuse. Již samotný název zní poměrně široce, avšak autorův cíl jej ještě výrazně přesahuje: *Píša* chce ukázat, že „současné výrazné problémy demokracie jsou spojeny s tranzitivní fází k jinému režimu“ (s. 9). Dvoukolejnost jasně definovaného cíle vědecké práce a autorova vyšší ambice se prolíná celým textem. *Radka Píšu* jako by rámec disertační práce, z níž kniha vychází, svazoval, protože jeho sdělení výrazně překračuje srovnání politické role soudů v USA, Izraeli a České republice. Tato recenze *Píšovo* hledání kompromisu mezi sevřeným naplněním výzkumného cíle a touhou říci něco víc akceptuje – z knihy vyplývá, že autor absorboval a utřídil velké množství materiálu a byla by škoda jej nevyužít.

* PhDr. Zdena Žáčková, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: zdena.zackova@ilaw.cas.cz. Recenze vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.